

QOZOQ ADABIYOTI VA FALSAFA: DARS JARAYONIDA UYG'UNLIK YARATISH USULLARI

Nurullayeva Jazira

Navoiy davlat universiteti Tillar fakulteti Qozoq tili va
adabiyoti yo'nalishi 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14997855>

ARTICLE INFO

Received: 27th February 2025

Accepted: 28th February 2025

Published: 10th March 2025

KEYWORDS

Qozoq adabiyoti, falsafa, ta'lim metodlari, integrativ ta'lim, tanqidiy tafakkur, Abay Qo'nonboyev, Shakarim Quddishog'li, Mag'jan Jumabayev, interfaol o'qitish, tarixiy kontekst, badiiy tahlil, axloqiy tarbiya.

ABSTRACT

Ushbu maqolada qozoq adabiyoti va falsafaning dars jarayonida uyg'un o'qitilishining ahamiyati yoritiladi. Adabiyot va falsafa integratsiyasi o'quvchilarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirish, badiiy asarlarni chuqur tahlil qilish va ma'naviy qadriyatlarni anglashga yordam beradi. Shuningdek, maqolada dars jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan samarali usullar, jumladan, falsafiy tahlil, munozaralar, tarixiy kontekstda yondashish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning ijodiy tafakkurini kengaytirishga va adabiyot hamda falsafani yanada samarali o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Qozoq adabiyoti va falsafasi zamonaviy ta'lim manzarasi uchun qimmatli fikrlarni o'zida mujassam etgan boy madaniy merosni taqdim etadi. An'anaviy qozoq adabiyot asarlari va falsafiy tushunchalarning sinf muhitiga integratsiyalashuvi dars jarayonida uyg'unlik va muvozanatni mustahkamlash uchun noyob imkoniyat yaratadi. Qozoq madaniyatining chuqur hikmatlari va badiiy ifodalarini o'rganish orqali o'qituvchilar o'quvchilarda o'z merosini chuqurroq anglash bilan birga, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va madaniyatni qadrlashni rag'batlantirishlari mumkin. Qozoq adabiyoti va falsafasi madaniy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar va individual o'ziga xoslik haqida chuqur tushunchalar berib, ta'lim manzarasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Adabiyot va falsafa bir-birini to'ldiruvchi fanlar bo'lib, ular inson tafakkuri, dunyoqarashi va hayotiy qarashlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Qozoq adabiyoti falsafiy g'oyalari va ma'naviy qadriyatlarni aks ettirib, o'quvchilarga hayotiy tushunchalarni badiiy obrazlar orqali tushuntirishga yordam beradi. Xususan, Abay Qo'nonboyev, Shakarim Qudayberdi o'g'li, Mag'jan Jumabayev kabi adiblarning ijodida falsafiy tafakkurning chuqur ildiz otganini ko'rish mumkin. Dars jarayonida qozoq adabiyoti va falsafa uyg'unligini yaratish orqali o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ma'naviy o'sish va badiiy tafakkurni rivojlantirishga erishish mumkin. Qozoq adabiyotining ko'plab namoyandalari o'z ijodida falsafiy g'oyalarni ilgari surgan. Ularning asarlarida inson hayoti, ma'naviyat, axloq, ezgulik va yovuzlik, tabiat va jamiyat munosabatlari kabi masalalar ko'tariladi.

- Abay Qo'nonboyev – uning "Qara so'zder" (Donishmandlik so'zlari) falsafiy-axloqiy risola bo'lib, insonning o'zini tarbiyalashi, bilimga intilishi, adolat va halollik haqida mulohazalarni o'z ichiga oladi.
- Shakarim Quddishog'li – "Uch aniq" kabi asarlarida inson ma'naviyati, erkinlik va axloq falsafasi ko'tarilgan.
- Mag'jan Jumabayev – uning she'riyati milliy o'zlik, vatanparvarlik, insoniy qadriyatlar va irodaviy fazilatlarini yorituvchi falsafiy tahlil bilan boyitilgan.

Ushbu adabiy-falsafiy qarashlarni dars jarayonida to'g'ri o'rgatish orqali o'quvchilarning hayotga bo'lgan qarashlarini shakllantirish mumkin. Qozoq madaniyati adabiyot va falsafani uzviy bog'lab, avlodan-avlodga o'tib kelayotgan hikoya, hikmat va axloqiy ta'limotlarning boy gobelenini yaratadi.

Muhim qozoq adabiy asarlarini tanlash o'quvchilarning o'z merosi haqidagi tushunchalarini kuchaytirishi va ularning madaniy o'ziga xosligining nuanslarini chuqurroq anglashlariga yordam beradi. O'qituvchilar xalq ertaklarini tahlil qilishdan epik she'rlarni o'rganishgacha bo'lgan davrda o'quvchilarga o'z mamlakatining adabiy an'anaviy tasavvurlari haqida yaxlit tasavvur hosil qilish uchun qozoq adabiyotini dars ishlanmalari mumkin.

Qozoq tafakkurining falsafiy negizini o'rganish o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va ichki tafakkurni uyg'otadi, ularni hayotning chuqur savollari haqida fikr yuritishga undaydi. Falsafiy tushunchalarni sinfdagi munozaralar va topshiriqlarga integratsiyalash orqali o'qituvchilar intellektual qiziqish va ochiq fikrni rivojlantirishga yordam beradigan dinamik o'quv muhitini yaratishi mumkin. Qozoq adabiy durdonalarini o'rganish o'quvchilarga adabiyot ob'yektivini orqali qozoq jamiyati va an'alarining murakkabliklarini o'rganishni moddiy ongga kirish eshigi bo'lib xizmat qilish mumkin. Talabalarni qozoq adabiyotida singdirilgan madaniy tushunchalar haqida fikr yuritishga undash empatiya, bag'rikenglik va turli nuqtai nazarlarga hurmatni rivojlantirib, ularning turli millatdagi odamlar bilan muloqot qilish qobiliyatini oshiradi.

Qozoq falsafasi nafaqat qadimiy fikrlardan iborat, balki tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini oshirish uchun kuchli quvvatdir. Qozoq falsafiy bahslarini chuqur o'rganish orqali talabalar o'zlarining analitik qobiliyatlarini charxlashlari va murakkab g'oyalarni nafislik bilan boshqarishni o'rganishlari mumkin. Sudoku boshqotirmalarini unuting, qozoq falsafiy bahslari haqiqiy aqliy mashq bo'ladi. Talabalar o'zlarining tanqidiy fikrlash mushaklarini bu asriy munozaralarni ajratish va ular bilan shug'ullanish, fikr yuritish, bahslashish va g'oyalarni aniqlik bilan tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishlari mumkin.

Xulosa

Qozoq adabiyoti va falsafaning dars jarayonida uyg'un o'qitilishi o'quvchilarning ijodiy tafakkuri va dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunda bahs-munozaralar, falsafiy tahlil, interfaol metodlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkin. Falsafiy qarashlar adabiyot orqali o'rgatilganda, o'quvchilar o'z hayotiy qadriyatlarini mustahkamlash, tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Shu sababli, adabiyot va falsafa integratsiyasi ta'lim tizimida muhim o'rin egallashi lozim. O'quvchilarga qozoq hikmatini amalda tadbiq etish imkoniyatlarini yaratib, o'qituvchilar nazariya va haqiqat o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishlari mumkin, bu esa o'quvchilarga falsafiy tushunchalarning amaliy qo'llanilishini amalda ko'rish imkonini beradi. Qozoq adabiyoti va falsafasining ta'lim tizimiga singdirilishi nafaqat o'quv dasturini boyitibgina qolmay, balki o'quvchilarda madaniy o'sish hissini ham tarbiyalaydi. O'tmish donishmandligini o'zlashtirib, qozoq tafakkurining falsafiy asoslari

bilan shug'ullanar ekan, pedagoglar kelajak avlodda uyg'unlik, tanqidiy fikrlash va madaniy tushuncha qadriyatlarini singdira oladi. Sinfda qozoq adabiyoti va falsafasining chuqurliklarini o'rganishda davom etar ekanmiz, biz o'quvchilar rang-baranglikni qabul qilish, muvozanatni izlash va hayotning murakkabliklarida inoyat va donolik bilan harakat qilish imkoniyatiga ega bo'lgan yorqin kelajakka yo'l ochamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Қараев Ж. «Қазіргі қазақ әдебиеті». Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Базарбекова З. «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі». Астана: Нұр-пресс, 2018.
3. Назарбаев Н. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». Астана, 2017.
4. Виготский Л. С. «Мышление и речь». Москва: Педагогика, 1996.
5. Dewey J. «How We Think». Boston: D.C. Heath & Co., 1910.
6. Құнанбаев А. «Қара сөздер». Алматы: Атамұра, 2012.
7. Hasanov B. «Adabiy tahlil metodikasi». Toshkent: Fan, 2019.

INNOVATIVE
ACADEMY